

Рецензію
отримано 01.04.25
Голова редакції
спеціалізованої
ради з філології
ДФ 26.133.079
Вінтонів М.О.

Голові спеціалізованої вченої ради
ДФ 26.133. 079
у Київському столичному університеті
імені Бориса Грінченка
доктору філологічних наук, професору,
завідувачу кафедри української мови
Факультету української філології,
культури і мистецтва
Вінтоніву Михайлу Олексійовичу

РЕЦЕНЗІЯ

на дисертацію Даценко Дар'ї Романівни «Методика формування риторичної компетентності майбутніх журналістів у процесі вивчення мовознавчих дисциплін» на здобуття ступеня доктора філософії зі спеціальності 011 Освітні, педагогічні науки

1. Актуальність теми дослідження. Сучасний етап розвитку суспільства характеризується підвищенням ролі інформації та знань, інтенсивною цифровізацією усіх сфер життєдіяльності суспільства, освітньої зокрема. У цьому контексті Україна позиціонує сучасні комунікаційні технології як потужний інструмент доступу до інформаційних ресурсів та ефективної взаємодії задля збалансованого соціально-економічного розвитку, що й зумовлює потребу суттєвої оптимізації теоретичних засад та практики функціонування освіти для посилення її прикладної комунікативної спрямованості, риторичної зокрема.

Одним із пріоритетів розвитку української освіти в законодавчих документах – Законі «Про освіту», Державній національній програмі «Освіта. Україна XXI століття», Національній доктрині розвитку освіти, концепції НУШ, Концепції навчання української мови учнів ліцею – визначено упровадження сучасних інформаційних технологій, які розширюють можливості здобувачів, в якісному формуванні системи знань, умінь і навичок їх застосування у практичній діяльності, сприяють розвитку інтелектуальних здібностей до самонавчання, самовдосконалення, самореалізації, створюють сприятливі умови для інтенсифікації діяльності учасників освітнього процесу.

Сучасна економіка орієнтована на фахівця, який за показниками освіченості й готовності здійснювати посадові обов'язки значно перевершує

більшість випускників як середньої, так і вищої школи. Очевидно й те, що значущішими й ефективнішими для успішної професійної діяльності є не розрізнені знання, а узагальнені вміння, що трансформуються у здатність вирішувати життєві та професійні проблеми, здійснювати ділову й міжособистісну комунікацію, сприймати, аналізувати й систематизувати великі обсяги інформації тощо. З огляду на це у сфері освіти активно обговорюється перехід до компетентної системи. Через низку причин риторична компонента в сучасному освітньому просторі посідає важливе місце. Професійна компетентність майбутнього журналіста не буде повною без уміння аналізувати всі складники різних ситуацій мовної взаємодії та вмілого застосування стратегій і тактик кооперативного спілкування, що зрештою призводить до ефективної комунікації.

Очевидно, що успішна діяльність особистості можлива за умови, якщо в період навчання в закладі вищої освіти вона набуде системних знань з мови як найважливішого інструменту впливу, а також навчиться правильному спілкуванню та сформує в собі якості, що забезпечать здатність до ефективної комунікації. А це означає, що випускник ЗВО повинен мати сформовану риторичну компетентність.

З огляду на вищезазначене вибір теми дослідження Даценко Дар'ї Романівни є абсолютно виправданим, а *актуальність відповідає запитам сучасного суспільства й освіти.*

Проблема формування риторичної компетентності майбутніх журналістів у процесі вивчення мовознавчих дисциплін на часі, оскільки в непростих умовах навчання під час військового стану в країні викладач змушений застосовувати такі методики, які б уможливили ефективне формування означеної компетентності.

У цьому контексті Дар'я Романівна чітко окреслює основні наукові постулати, що корелюють з логічно визначеною стратегією дослідження.

Актуальність рецензованої праці посилюється й підвищеним інтересом науковців до проблеми розроблення і впровадження ефективної методики формування риторичної компетентності майбутніх журналістів.

Беззаперечну актуальність теми засвідчує і той факт, що вона є складником науково-дослідної теми кафедри української мови Факультету української філології, культури і мистецтва Київського столичного університету імені Бориса Грінченка «Динаміка мовної ситуації в місті Києві: соціолінгвістичний, лінгвокультурологічний, прагматичний, лінгводидактичний аспекти» (державний реєстр номер: 0120123U102433, 2023–2028 рр.), а також кафедри освітології та психолого-педагогічних наук Факультету педагогічної освіти Київського столичного університету імені Бориса Грінченка

«Інноваційність розвитку вищої педагогічної освіти у міждисциплінарному вимірі» (державний реєстраційний номер: 0121U000123, 2021–2026 рр.).

Таким чином, *дослідження Дар'ї Романівни Даценко є актуальним, важливим і цінним для сучасної лінгводидактики й освіти загалом.*

2. Наукова новизна результатів дослідження беззаперечна і полягає в тому, що в рецепції вперше в українському лінгводидактичному дискурсі обґрунтовано психолого-педагогічні та лінгводидактичні засади формування риторичної компетентності майбутніх журналістів у процесі вивчення мовознавчих дисциплін; проаналізовано сучасні підходи, принципи, інноваційні технології формування риторичної компетентності майбутніх журналістів у процесі навчання мовознавчих дисциплін; визначено критерії, показники та рівні сформованості риторичної компетентності майбутніх фахівців сфери журналістики; розроблено методика формування риторичної компетентності майбутніх журналістів у процесі вивчення мовознавчих дисциплін й експериментально перевірено її ефективність; подальшого розвитку набули змістові й технологійні аспекти навчально-методичного супроводу з мовознавчих дисциплін для майбутніх журналістів.

У роботі достатньо доказово й по-новаторськи доведено, що методика формування риторичної компетентності майбутніх журналістів у процесі вивчення мовознавчих дисциплін має ґрунтуватися на особистісно зорієнтованому, дослідницькому, функційно-стилістичному, текстоцентричному, лінгвістичному, комунікативно-діяльнісному підходах, оскільки вони концептуально підпорядковані змістовим, процесуальним і технологійним аспектам мовленнєво-риторичної діяльності майбутніх фахівців медійної сфери. Також засвідчено, що основою формування риторичної компетентності майбутніх журналістів є загальнодидактичні принципи навчання (науковості, систематичності й послідовності, наступності й перспективності, наочності, доступності, свідомості, емоційності навчання, креативності, зв'язку теорії з практикою, розвивального навчання), що передбачають застосування оптимальних методів, прийомів, засобів і технологій навчання, водночас сприяють якісному засвоєнню навчального матеріалу з мовознавчих дисциплін, формуванню риторичної компетентності, а також такі специфічні принципи формування означеної компетентності, як: опора на положення класичної риторики; опора на теоретичні підвалини сучасних мовознавчих наук; пріоритетна робота з текстом; відповідність кінцевої мети формування риторичної компетентності майбутніх фахівців медійної галузі.

Достовірність результатів дослідження забезпечена науково обґрунтованими вихідними теоретичними положеннями та вузловими аспектами

наукової праці, оптимальним застосуванням традиційних та інноваційних методів, упровадженням запропонованої методики формування риторичної компетентності майбутніх фахівців медійної сфери.

Отже, новаторство рецензованої праці полягає у розробленні методики формування риторичної компетентності майбутніх журналістів під час вивчення мовознавчих дисциплін, ефективність якої підтверджена експериментально.

3. Теоретичне і практичне значення результатів дисертації. Результати рецензованого дослідження є важливим внеском у розвиток теорії і методики навчання української мови. На *теоретичному рівні* дисертація Даценко Дар'ї Романівни вирізняється обґрунтуванням методології формування риторичної компетентності майбутніх журналістів у процесі вивчення мовознавчих дисциплін. *Практичне значення* одержаних результатів полягає в доцільності впровадження розробленої методики формування риторичної компетентності майбутніх медійників на заняттях мовознавчих дисциплін у систему післядипломної педагогічної освіти, а також у можливості використання прикладних аспектів роботи для оптимізації організаційно-методичних засад освітнього процесу за першим (бакалаврським) рівнем вищої освіти.

Визнаючи вагомість результатів дослідження для науки і практики, вважаємо, що вони сприятимуть підвищенню ефективності освітнього процесу, формуванню риторичної компетентності майбутніх журналістів, як невід'ємного складника фахової. Матеріали роботи можуть бути використані дослідниками-лінгводидактами, викладачами закладів вищої освіти, а також студентами-практикантами.

4. Наукова обґрунтованість результатів дослідження підтверджена належним і всебічним аналізом та творчим використанням основних положень і висновків, сформульованих на основі дослідницьких даних, отриманих під час мотиваційно-когнітивного, оперативного-систематизувального, продуктивно-творчого етапів експерименту, проведеного з-поміж здобувачів (майбутніх журналістів) Київського столичного університету імені Бориса Грінченка, Українського державного університету імені Михайла Драгоманова, Волинського національного університету імені Лесі Українки, Кам'янець-Подільського національного університету імені Івана Огієнка.

Одержанню достовірних результатів сприяв також ґрунтовний аналіз і синтез відповідної джерельної бази, зокрема дисертацій, монографій, публікацій у фахових періодичних виданнях, апробаційних матеріалів українських і закордонних дослідників.

Таким чином, *наукові положення, висновки рецепції вважаємо теоретично обґрунтованими й достовірними. Фактів, що засвідчували б про недостовірність наведеної в дисертації інформації, не виявлено.*

5. Рівень виконання поставленого наукового завдання та оволодіння здобувачем методологією наукової діяльності. Визначені в дисертації завдання здобувачка зреалізувала на високому науково-методичному рівні. Констатуємо, що дисертантка володіє методологією наукової діяльності й уміє проводити дослідження. Так, Даценко Дар'я Романівна самостійно визначила мету й завдання рецепції, обрала доцільні методи та шляхи їхньої реалізації, здійснила експериментально-дослідне дослідження здобувачів за авторською методикою формування риторичної компетентності майбутніх журналістів у процесі вивчення мовознавчих дисциплін, проаналізувала наукову літературу, сформувала належну базу дослідження (305 різножанрових наукових, навчально-методичних та аналітичних праць); статистично опрацювала, узагальнила й оформила отримані результати у вигляді дисертації, основні положення якої опублікувала самостійно чи у співавторстві, де її творчий доробок є основним.

Означене засвідчує, що здобувачка набула необхідних теоретичних знань, умінь, навичок, загальних і спеціальних (фахових) компетентностей дослідника, необхідних для доктора філософії за спеціальністю 011 Освітні, педагогічні науки.

Ураховуючи вищенаведене вважаємо, що *поставлені наукові завдання виконано на високому методологічному рівні, а дисертантка є самостійним науковцем, яка оволоділа необхідними для рівня доктора філософії компетентностями.*

6. Апробація результатів дисертації. Повнота викладу основних результатів дисертації у наукових публікаціях. Основні результати дослідження висвітлено в трьох одноосібних наукових працях, що опубліковані у виданнях, включених на дату опублікування до Переліку наукових фахових видань України, і п'ятьох публікаціях, у яких додатково представлено наукові результати дисертації.

Усі публікації Даценко Дар'ї Романівни, авторитетне й фахове апробування їх під час виступів на наукових конференціях різного рівня відображають визначені авторкою ідеї, проаналізований матеріал, сформульовані висновки.

7. Структура та зміст дисертації, її самостійність, завершеність, відповідність вимогам щодо оформлення й обсягу. Даценко Д.Р. структурує свою наукову роботу відповідно до встановлених вимог побудови дисертації. Зокрема, у вступі авторка зазначає актуальність теми, чітко формулює мету, завдання, правильно визначає об'єкт і предмет рецепції, окреслює теоретико-методологічні основи дослідження, зосереджує увагу на застосованих методах, указує експериментальні бази тощо. Авторську концепцію побудови дослідження підкреслює логічно і вмотивовано сформульована наукова новизна, що засвідчує чіткий алгоритм розв'язання поставлених завдань.

Структурування за розділами дисертації теж не порушує традицій і вимог до такого жанру наукових робіт. Так, у першому розділі знаходимо відповіді на низку питань теоретичного спрямування. Передовсім особливу увагу приділено генезі проблеми формування риторичної компетентності здобувачів освіти в науковому дискурсі (п. 1.1., с. 24-38); психолого-педагогічним і лінгводидактичним засадам формування риторичної компетентності майбутніх журналістів у процесі навчання мовознавчих дисциплін (п. 1.2., с. 39-56); сутнісним характеристикам базових понять дослідження (п. 1.3., с. 56-73).

У другому розділі Дар'я Романівна належно аналізує сучасні підходи та принципи формування риторичної компетентності майбутніх журналістів у процесі вивчення мовознавчих дисциплін; характеризує комунікативно-діяльнісний підхід як методичний орієнтир у формуванні риторичної компетентності майбутніх журналістів; визначає інноваційні технології формування риторичної компетентності майбутніх медійників у процесі вивчення мовознавчих дисциплін.

Третій розділ відображає експериментальну апробацію запропонованої дисертанткою методики формування риторичної компетентності майбутніх журналістів у процесі вивчення мовознавчих дисциплін. Визначено вихідні позиції експериментальної методики, а саме: критерії, показники рівнів сформованості риторичної компетентності майбутніх журналістів; мету, завдання, зміст та перебіг експериментально-дослідного навчання. У цьому ж розділі описано поетапний перебіг експериментально-дослідного навчання.

Загальні висновки об'єктивно ґрунтуються на результатах дослідження, висвітлених у розділах, а відтак, поширюють їх зміст і важливість у контексті висунутих авторкою позицій.

Роботу вирізняють таблиці, схеми, змістовні додатки, що покращують візуальне сприйняття матеріалу дисертації.

Таким чином, *структура та зміст дисертації, її самостійність та завершеність відповідають наказу МОН України від 12.01.2017 №40 «Про затвердження вимог до оформлення дисертації».*

8. Дотримання академічної доброчесності у дисертації та наукових публікаціях. Відсутність (наявність) академічного плагіату, фабрикації, фальсифікації. Висловлені в дисертації положення та ідеї є самостійними, виваженими, добре продуманими, експериментально перевіреними й оригінальними. Аналіз тексту рецепції дає підстави констатувати дотримання здобувачкою вимог академічної доброчесності вповні. Зауважимо, що в тексті дисертації використовуються матеріали апробаційних статей без покликання на них, що є правомірним відповідно до п.9 Порядку присудження ступеня доктора філософії та скасування рішення разової спеціалізованої вченої ради закладу вищої освіти, наукової установи про присудження ступеня доктора філософії, затвердженого постановою Кабінету Міністрів України від 12.01.2022 № 44 (зі змінами).

9. Дискусійні положення та зауваження до дисертації. Дослідження Даценко Дар'ї Романівни характеризується системним підходом і послідовністю щодо наукових інтерпретацій аналізованих понять, явищ і процесів. Проте окремі положення дисертації спонукають до дискусії, а деякі аспекти потребують уточнення і/або пояснення, зокрема:

1. Перелік специфічних принципів формування риторичної компетентності майбутніх журналістів як теоретичних підвалин авторської методики, виокремлених і обґрунтованих у підрозділі 2.1. дисертаційної роботи Дар'ї Даценко, доцільно було б, на нашу думку, доповнити важливим принципом «інформаційна екологія» з огляду на сучасні виклики, інформаційне забруднення, циркулювання токсичної інформації, яку майбутнім журналістам доведеться критично опрацьовувати. Адже в сучасних монографічних працях, зокрема авторів: Наталії Пономаренко, Олени Семенової «Формування мовленнєвої компетентності майбутніх фахівців з журналістики: теорія і практика» (2021 р.) означений принцип обґрунтовано як один із пріоритетних. Тому хотілось би почути міркування дисертантки.

2. Друге зауваження стосується поміченої диспропорції у висвітленні теоретичних засад формування риторичної компетентності майбутніх журналістів, репрезентованих у першому розділі рецепції, зокрема, достатньо розлого виписано лінгводидактичні й психологічні аспекти, проте зміст педагогічного аспекту розкрито, на наш погляд, дещо фрагментарно як для дослідження з педагогічної галузі.

3. У розділі 2.3., що присвячений опису інноваційних технологій формування риторичної компетентності майбутніх журналістів, чомусь обійдено увагою характеристику технології, що ґрунтується на використанні цифрових інструментів в освітньому процесі. Адже це майбутні фахівці медійної галузі,

покоління, яке не уявляє свої життя без гаджетів, інтернету, соціальних мереж тощо, що активно спонукають їх до різних видів комунікації, індивідуальної мовотворчості.

4. У дисертаційній праці подекуди натрапляємо на окремі стильові й технічні огріхи.

Означені зауваги є дискусійними і мають переважно рекомендаційний характер. Вони не впливають на наукову новизну, практичне значення і не суперечать тому, що дисертаційна робота є завершеною, уміщує теоретичні та методичні положення й висновки, сформульовані здобувачкою особисто, нові науково обґрунтовані результати, що є істотними для галузі знань 01 Освіта.

Отже, висловлені коментарі й зауваги не є категоричними. Пропозиції і переконання авторки мають право на відстоювання, тому сподіваємося на плідну дискусію.

10. Загальний висновок про рівень набуття здобувачем теоретичних знань, відповідних умінь, навичок та компетентностей. Констатуємо, що здобувачка, Даценко Дар'я Романівна, має високий рівень теоретичних знань, практичних умінь, навичок і компетентностей. Вона здатна самостійно проводити дослідження, робити висновки, доводити свою позицію, дискутувати. Неабияке значення має вміння дисертантки бачити проблемні питання й визначати перспективи дослідження. Усі представлені нами міркування не мають характеру суттєвих зауважень, а є роздумами з приводу актуальної проблематики дисертаційної роботи Дар'ї Романівни.

11. Загальна оцінка дисертації і наукових публікацій щодо їхнього наукового рівня з урахуванням дотримання академічної доброчесності та щодо відповідності вимогам. Незважаючи на висловлені нами дискусійні положення й зауваги, наголошуємо на високому теоретико-методологічному рівні рецензованої роботи, на її беззаперечній актуальності для сучасної теорії і методики провадження освітнього процесу, зокрема методики навчання української мови, науковій новизні та практичному значенні. Рецепція вповні відповідає вимогам МОН України до наукових праць дослідницького жанру.

Дисертація *«Методика формування риторичної компетентності майбутніх журналістів у процесі вивчення мовознавчих дисциплін»* є завершеною науковою працею, у якій її авторка, *Даценко Дар'я Романівна*, отримала нові науково обґрунтовані й експериментально перевірені результати.

Означена дисертаційна робота відповідає вимогам п. 6-9 Постанови Кабінету Міністрів України від 12.01.2022 р. № 44 «Про затвердження Порядку присудження доктора філософії та скасування рішення разової спеціалізованої

вченої ради закладу вищої освіти, наукової установи про присудження ступеня доктора філософії» (зі змінами) та наказу Міністерства освіти і науки України від 12.01.2017 р. № 40 «Про затвердження вимог до оформлення дисертації», затвердженого Міністерством юстиції України 03.02.2017 р. за № 155/30023, а її авторка, Даценко Дар'я Романівна, заслуговує на присудження ступеня доктора філософії зі спеціальності 011 Освітні, педагогічні науки.

Рецензент:

доктор педагогічних наук, професор,
професор кафедри української мови
Факультету української філології, культури і мистецтва
Київського столичного університету
імені Бориса Грінченка

Людмила ОВСІЄНКО

